

Mr. Muhamed Ibrahimović*
OŠ „Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak“,
Gradačac, Brčko distrikt BiH

Mr. Edisa Puška
IX osnovna škola Maoča, Brčko distrikt BiH

Dr. Adis Puška
Visoka škola eMPIRICA, Brčko distrikt BiH

UDK 371.14
Pregledni članak
Primljen: 25. VII 2013.

NASTAVNIK I AKCIONO ISTRAŽIVANJE

SAŽETAK: Posao učitelja ili nastavnika kao profesionalca, odgajatelja, pedagoga i čovjeka, svakodnevno je podložan brojnim izazovima i preprekama tokom njegove karijere. Pojavom novih znanja i tehnologija, sam nastavnik je suprotstavljen sve težim izazovima u svom profesionalnom radu, jer se od njega očekuje da bude savremen, svestran i da ima povjerenje u sebe, a i prvenstveno u svoj profesionalni rad. Kako nauka i tehnologija napreduju, raste i znatiželja učenika, ne samo u oblasti iz nastavnih predmeta, nego i iz svih područja, prvenstveno iz oblasti tehnologije i nauke, a i o životu uopšte.

Ovaj napredak traži od nastavnika da i on napreduje i da bude savremen tj. da njegove nastavne metode budu na najnovijem standardu i da njegov pristup radu ne bude jednoličan i da ne zastarjeva. Da bi nastavnik bio siguran da je njegov profesionalni rad savremen, on može primjeniti brojne metode samostalnog provjeravanja i napredovanja. Jedan veoma efikasan način je putem akcionog istraživanja.

Cilj ovog rada je da objasni pojam i značaj akcionog istraživanja u nastavi, faze i načine njegovog sprovođenja, te da kroz primjere demonstrira kakve prednosti nastavnik može putem njega ostvariti i kako mu ono može pomoći da napreduje i poboljša radnu praksu i pridijeliti mu ulogu učenika.

KLJUČNE RIJEČI: akciono istraživanje, nastavnik, istraživanje.

Uvod

Rad nastavnika u današnjim školama je, bez sumnje, jedan veoma odgovoran i zahtjevan zadatak. Obrazovanje je oduvijek bilo ključna oblast za svaku zemlju, jer je na njemu praktično sve ostalo zasnovano. Kako se nauka razvija, tako se paralelno razvija i obrazovanje. Svaki nastavnik je dužan da prati razvoj svoje struke, ali i što više ostalih oblasti, kako bi bio savremen i svestran. Osim toga, od velike je važnosti da nastavnik ima što je moguće bogatiji fond riječi. Prvenstveno je u današnjem vremenu važno da je nastavnik informatički pismen, te da se zna služiti savremenim nastavnim pomagalicama, kao što su multimedijalni projektori, računari i razni programi za prezentacije i ostali audiovizuelni uređaji.

Sami učenici su sve znatiželjniji, te sve češće nastavnicima postavljaju pitanja koja nisu vezana za njihovu struku, a svakako je uloga nastavnika da učeniku pruži povratnu informaciju. Dakle, nastavnik se stalno mora usavršavati i obavezno mora biti savremen, prvenstveno kada je u pitanju njegova struka.

Postavlja se logično pitanje – kako? Kako nastavnik može znati da li su njegov rad i radna praksa na savremenom nivou? U svakom slučaju je moguće učestvovati na raznim seminarima kako individualnog tako i grupnog usavršavanja. Ipak, do najboljeg pokazatelja trenutnog stanja najefikasnije se dolazi putem istraživanja. U ovom trenutku dolazi do potrebe za istraživa-

* muhamed.ibrahimovic@gmail.com

njem radne prakse nastavnika. Istraživanje kao pojam se u većini slučajeva odnosi na generalno istraživanje ili izučavanje neke oblasti ili nekog predmeta. Međutim, istraživanje vlastitog profesionalnog rada u cilju poboljšanja radne prakse i opšteg napredovanja u struci je poznato pod nazivom *akciono istraživanje* (takođe poznato i pod nazivom *participativno istraživanje*). Utemeljivač akcionog istraživanja je njemačko-američki psiholog Kurt Lewin koji je ovu vrstu istraživanja započeo 1944. godine u SAD-u, a detaljnije ga opisao i izradio 1946. godine u svom stručnom radu *Action Research and Minority Problems*. U Evropi, akciono istraživanje je postalo popularno tek 70-tih godina, najprije u Velikoj Britaniji, radom i predavanjem Lawrencea Stenhousea koji je promovisao ideju *nastavnik kao istraživač*.

1. Uloga akcionog istraživanja u nastavnikovom profesionalnom radu

U savremenoj literaturi najčešće se navodi kako su akciona istraživanja studije socijalne situacije u čijoj realizaciji učestvuju oni koji su neposredni učesnici te situacije, s ciljem unapređivanja prakse i kvaliteta njenog razumjevanja (Winter, Munn-Giddings 2001: 8). Akciono istraživanje se određuje kao aktivnost ili skup aktivnosti, akcija, metod, strategija ili naučna paradigma. Akciona istraživanja predstavljaju specifičan proces kombinovanja različitih metoda u radu s ciljem da se podigne svest, podstakne međugrupna i međugeneracijska interakcija i motivisanje ljudi za rad na promeni, kako pojedinca, tako i zajednice (Bandur, Maksimović, 2011: 579).

Akciono istraživanje ne samo da pokazuje trenutno stanje vlastite radne prakse, nego i pruža razne načine za napredak. Za razliku od tradicionalnog istraživanja koje najčešće obavljaju naučnici, akciono istraživanje uglavnom obavlja sam praktičar. Akciono istraživanje nema za cilj da otkrije nešto novo i revolucionarno unutar nauke, nego je zapravo sredstvo za rješavanje problema unutar vlastite radne prakse. Ovdje akcija je zapravo sam proces istraživanja vlastite radne prakse. Interes učitelja i nastavnika za obavljanjem akcionog istraživanja je postepeno rastao, ali je naglo porastao od 1990. godine.

Akciono istraživanje nije isključivo usmjereno na radne prakse nastavnika, zapravo ga može vršiti bilo koji praktičar koji ima mogućnost i teži ka napretku i poboljšanju svog profesionalnog rada. Pored prosvjete, oblasti koje takođe često primjenjuju akciono istraživanje su menadžment, socijalni rad, zdravstvo i srodne oblasti.

Za razliku od tradicionalnog istraživanja nauke, ova vrsta istraživanja se ne započinje nekom striktnom hipotezom, nego vlastitom idejom za samounaprijeđivanjem. Kod tradicionalnog istraživanja, kao što je recimo empirijsko, istraživači vrše istraživanje na drugim ljudima ili subjektima, ali kod akcionog, istraživanje vrše na samom sebi. Cilj svakog akcionog istraživanja je da se poboljša i osavremeni vlastita radna praksa i profesionalni rad nastavnika, te usput i učenika, a i same škole, zavisno od toga na kojem aspektu škole ili nastave se vrši. Akciono istraživanje takođe kod nastavnika razvija sposobnosti kritičkog razmišljanja, a svakako i samokritičko razmišljanje o svim dešavanjima u učionici, a i školi generalno.

Na ovaj način, nastavnik će kritički posmatrati svoj rad, te samostalno početi istraživati i tražiti rješenja za probleme u svojoj radnoj praksi. Samo akciono istraživanje je zapravo nastalo kao sredstvo da se radnicima tj. praktičarima, u ovom slučaju nastavnicima, omogući bolje razumijevanje i što efikasnije praćenje vlastitog profesionalnog rada i lakše napredovanje, kako u

vlastitoj radnoj praksi, tako i u daljnjem školovanju kao što su postdiplomski studiji, a naravno i napredovanje u nastavničkoj struci kao što je mentorstvo ili savjetništvo.

Akciono istraživanje možemo smatrati sredstvom za utvrđivanje trenutnog stanja profesionalnog rada nastavnika. Osim toga, ono je i prvi i glavni korak koji je potreban za daljnje poboljšanje vlastite radne prakse, jer ne možemo vršiti nikakva poboljšanja svoje radne prakse ako nismo utvrdili trenutno stanje i nedostatke. Putem sprovođenja akcionog istraživanja, treba se fokusirati na utvrđivanje trenutnog stanja, pronalaženje mogućih problema u vlastitom profesionalnom radu, te na davanje prijedloga za uklanjanje svih tih slabih tačaka u radu. Samo istraživanje ne mora biti samostalno. Zapravo, preporučuje se timski rad prilikom akcionog istraživanja. U slučaju nastavnika, to bi podrazumijevalo da jedan aktiv tj. grupa nastavnika istih ili srodnih nastavnih predmeta zajednički izvrše akciono istraživanje svog profesionalnog rada. Možemo slobodno reći da je akciono istraživanje striktno usmjereno na vlastitu radnu praksu, a ne na vanjsko istraživanje nauke ili nekog određenog predmeta; kod akcionog istraživanja se sve vrti oko samog praktičara, u ovom slučaju nastavnika.

Ukoliko grupnu analizu rada nastavnika vrše osobe iz što srodnije oblasti, akciono istraživanje će biti efikasnije, a svakako se u istraživanje može uključiti i pedagog škole ili ostali nastavnici saučesnici. Preporučuje se da najiskusniji radni kolega preuzme ulogu voditelja projekta tj. istraživanja. Ovdje je jako bitna saradnja i povjerenje između nastavnika i stručnih aktiva, ali naravno i što veći stepen kolegijalnosti. Osobe, prvenstveno radne kolege koje imaju ulogu u evaluaciji nastave često se nazivaju i kritički prijatelji (*critical friends*) ili kritičke radne kolege (*critical colleagues*). Ovaj pojam je uveo Stenhouse sredinom 70-tih godina.

Noffke (2009) definiše tri nivoa akcionog istraživanja koji su prisutni u skoro svakom akcionom istraživanju nastavnika:

1. Profesionalni
2. Osobni
3. Politički

Profesionalni nivo se odnosi na profesionalni rad nastavnika. Istražuje se način rada, stručnost, korištenje raznih nastavnih sredstava i pomagala itd. Ovdje su uključeni i prijedlozi kako izvršiti promjene unutar vlastite radne prakse.

Osobni nivo se odnosi na nastavnika lično tj. nastavnika kao čovjeka i kakve promjene bi on mogao da izvrši na samom sebi, a da pri tome doprinese svom profesionalnom radu. Ovdje spada sve od nastavnikovog ponašanja, odijevanja do njegovog izbora riječi tokom nastave.

Politički nivo je vezan za nastavnikovo što pravednije djelovanje tokom nastave. Nastavnik mora biti fer i ravnopravan prema svim učenicima, a usput i neutralan i ne favorizirati nikoga. Ovaj nivo nastavniku će moći pokazati da li je odjeljska zajednica na njegovim časovima racionalna i pravedna.

Tripp (2003) poredi akciono istraživanje nastavnika s radom ljekara u svojoj doktorskoj praksi. Po njemu, akcionom istraživanju nastavnik treba da pristupi kao doktor koji propisuje lijekove za tačno određenu bolest tj. nastavnik svaki otkriveni nedostatak u svom profesionalnom radu treba rješavati na specifičan način. Na primjer, vratimo se na gore navedeni profesionalni nivo akcionog istraživanja koji je definisao Noffke.

Osnovni princip na kojem je zasnovano akciono istraživanje je identifikacija problema i testiranje mogućih rješenja problema u radnoj praksi. Ako rješenje ne bude efikasno, onda se tra-

že alternativna rješenja. To je zapravo što većina ljudi i praktičara radi u rješavanju problema u svakodnevnom životu. Neki autori, recimo Whitehead i McNiff (2002) objašnjavaju da akciono istraživanje ima daleko veću ulogu u čovjekovom životu nego što je to samo u radnoj praksi. Oni vide akciono istraživanje kao način da čovjek spozna sam sebe, pa čak i kao sredstvo da sprovede svoju volju i radnu strategiju, te da se bori za svoja prava. Takođe služi kao način da potakne osobu na razmišljanje i daljnje istraživanje, ne samo prakse, nego svoje kompletne struke, te pisanje stručnih radova. McNiff tvrdi da svako istraživanje počinje čovjekovim razmišljanjem o vlastitom radu i vlastitoj struci, a potom interesovanjem i čitanjem tuđih stručnih radova i knjiga uslijed čega čovjek poprimi utjecaj ostalih autora, pa tako sam krene s istraživanjem prakse, pa tako i nauke uopšte, a potom i pisanjem vlastitih stručnih radova. Dakle, akciono istraživanje ne samo da može poboljšati nastavnikovu radnu praksu, nego ga takođe može motivisati za pisanje stručnih radova i daljnje obrazovanje, te svakako na cjeloživotno učenje.

Bognar (2000: 17) pridaje značajnu ulogu akcionom istraživanju smatrajući da ono nastavniku omogućava da razvije vlastitu radnu praksu i vlastiti pristup nastavi i tako se prilagodi učenicima. On smatra da tradicionalna nastava od nastavnika traži da slijedi jasno određene upute koje donosi ministarstvo ili odjel za obrazovanje, pa na taj način nastavnikov rad ima osobine zanatskog rada i većina nastave se svodila na ostvarivanje unaprijed određenog nastavnog plana i programa. Ipak, pomoću akcionog istraživanja nastavnik postaje više autonoman u svome radu, što mu omogućava efikasnije napredovanje, a nastavu prilagođava potrebama učenika. Od akcionog istraživanja velike koristi imaju pogotovo nastavnici početnici i pripravnici, jer će im rasprava nakon procesa istraživanja osigurati veoma dobre savjete za budući rad kao nastavnik, a svakako pomoći u polaganju pripravnčkih ispita, te motivisati ih da redovno počnu istraživati vlastitu radnu praksu. Akciono istraživanje nudi idealna rješenja za sve probleme nastale u učionici.

Bitno je napomenuti da se akciono istraživanje ne mora uvijek nužno svoditi na istraživanje nastavnikovog rada. Moguće je sprovesti akciono istraživanje i kod učenika, recimo istraživanjem faktora koji uzrokuju slabe ocjene kod učenika ili na primjer da li učenici redovno obavljaju domaću zadaću itd. U slučajevima gdje se istraživanje sprovodi sa fokusom na učenike ili njihovo ponašanje u školi ili izvan, često se koriste razne vrste upitnika i anonimnih anketa, te se većinom u istraživanje uključuje i pedagog škole. Najčešća pitanja koja se u ovim slučajevima postavljaju su:

- Zašto neki učenici...?
- Primjetno je da je atmosferu/ugodaj u učionici moguće poboljšati, jer...
- Zanima me zašto je/kako bi bilo...

Dakle, moguće je akciono istraživanje sprovesti na gotovo svim stvarima koje imaju veze s nastavom, ali se svakako najčešće koristi za istraživanje nastavnikove radne prakse.

Pored tradicionalne vrste akcionog istraživanja koje je utemeljio Kurt Lewin, pojavile su se još neke vrste koje su nastale sredinom 70-tih godina. Ostale vrste akcionog istraživanja uključuju: kontekstualno, radikalno, i edukaciono. Za istraživanje nastavnike i učiteljske prakse koristi se tradicionalni oblik.

2. Načini sprovođenja akcionog istraživanja

Prije sprovođenja akcionog istraživanja, prvo je potrebno odrediti tačku koja će biti u centru istraživanja tj. tačka na koju će istraživanje biti usmjereno. Istraživanje može biti specifično, tj. fokusirano na tačno određenu tačku, a može se sprovesti i otvoreno tako što bi se izvršilo grupno ili u paru gdje bi kolege davale jedni drugima generalne savjete nakon istraživanja koja bi imala cilj da isprave sve nedostatke u radnoj praksi određenog nastavnika. Kada govorimo o istraživanju specifične tačke, moramo prvo odrediti tačku fokusa svog akcionog istraživanja. Postavlja se pitanje „šta tačno istražiti i šta u mome radu mi zapravo ne odgovara, zašto neki segmenti u mome radu nisu onakvi kako sam ih zamislio, kako napredovati u radu“? Nije bitan samo nastavnikov profesionalni rad, važnu ulogu igraju i učenici, jer su učenici glavni fokus nastavnikovog rada. Dakle, većinom ta ideja treba da počne od samog nastavnika koji ima želju i volju da unaprijedi svoj rad, a naravno i od onih koji su primjetili ili osjetili da njihova radna praksa trpi od određenih nedostataka. Ne mora nužno biti riječ o nedostacima, mogu to biti i tačke u kojim nastavnik korektno obavlja posao, ali ih ipak želi dodatno unaprijediti.

Cochran-Smith & Lytle (1993) postavili su jedno veoma zanimljivo pitanje koje se odnosi na akciono istraživanje: „Šta će se desiti ako?“. Ovo pitanje je veoma promjenljive prirode, jer se može odnositi na mnoge stvari. Neke od tih stvari su:

- Šta će se desiti ako nastavnik počne koristiti više multimedijalnih uređaja na času?
- Šta će se desiti ako neki učenici promijene mjesta sjedenja?
- Da li će organizovanje raznih školskih sekcija imati pozitivnih efekata na nastavu?
- Hoće li manja ili veća količina domaće zadaće učenike motivisati na učenje?
- Šta ako nastavnik često bude primjenjivao grupne oblike rada?

To su samo neka od potpitanja vezanih za ovo kompleksno pitanje. Ovo zapravo znači da čak neznatne promjene značajno mogu utjecati na nastavni proces i da ih sve treba uzeti u obzir kada vršimo bilo kakvo istraživanje nastave. Razna istraživanja nastave su pokazala da čak i same vremenske prilike mogu utjecati na raspoloženje učenika, pa na osnovu toga i na sam nastavni proces. U istraživanju nastave svakako pomažu odlasci na seminare, te čitanje pedagoških knjiga, časopisa i stručnih radova, magistarskih radova i doktorskih disertacija. Svakako se svim nastavnicima preporučuje saradnja s drugim kolegama kada žele da sprovedu akciono istraživanje. Saradnja s kolegama se vrši kako bi jedni imali ulogu nastavnika, a drugi posmatrača nastavnog procesa, te se počinje s posmatranjem nastavnog procesa i radne prakse jednog nastavnika. Na kraju zapažanja fokus se stavlja na rješavanje zapaženih problema. Takođe je bitno voditi evidenciju kompletnog istraživanja i prikupiti što je moguće više podataka, jer sama evidencija može nastavniku kasnije pomoći da ocijeni da li je došlo do poboljšanja trenutnog stanja tj. da uspoređi prijašnju situaciju sa sadašnjom i da napravi komparaciju. Uz pismenu evidenciju moguće je priložiti i audio ili video zapis istraživanja. Sam utemeljivač akcionog istraživanja Kurt Lewin (1946: 38) objašnjava da je akciono istraživanje komparativnog karaktera i da nam pomaže u ocjenjivanju samog sebe, tako da možemo provjeriti da li se u svom profesionalnom radu krećemo u pravom smjeru i kojom brzinom.

Osim toga, rezultati koji se dobiju nakon istraživanja se takođe mogu objavljivati u raznim časopisima tako što će se napisati detaljan izvještaj istraživanja, pa od jednog istraživanja korist može imati i šira zajednica nastavnika. Naravno, očekivanja akcionog istraživanja moraju

biti realna, a nastavnik mora biti spreman da prihvati kritike i da radi na poboljšanju vlastite radne prakse. Rezultati se takođe mogu koristiti u izradi kurikuluma, jer oni mogu sadržavati i podatke i informacije o tome kako učenici prihvataju određeni kurikulum, pa mogu poslužiti kao izvor informacija pri izradi budućih kurikuluma.

3. Faze u sprovođenju akcionog istraživanja

Postoji mnogo pokušaja definisanja pojedinih faza i etapa akcionog istraživanja. Neke su kraće od drugih i djelimično se razlikuju. Podjela akcionog istraživanja na faze je i dan danas subjekat rasprave među istraživačima i stavovi su podijeljeni na brojne faze i nivoe, te ne postoji niti jedan način koji se smatra najboljim ili obaveznim. Ovo znači da akciono istraživanje nije striktno linearan proces, a faze djelimično variraju od struke do struke. Ipak, ono u čemu je svako akciono istraživanje jedno drugom cilj – pokazivanje trenutnog stanja radne prakse i napredovanje i osavremenjavanje praktičara.

Recimo, Strickland (1998) navodi da se faze akcionog istraživanja sastoje iz teme interesa, traženja znanja, pravljenja akcionog plana, primjene akcionog plana, prikupljanja podataka, te na kraju razmišljanja i preispitivanja. S druge strane, Altrichter i Posch (1998) ipak imaju nešto drugačiji pristup fazama akcionog istraživanja i po njima, faze u akcionom istraživanju su slijedeće: početna tačka, pitanja istraživanja, prikupljanje i analiziranje podataka, razvijanje akcione strategije i tvrdnja o spoznaji. Susman (1983) ove faze predstavlja grafički u obliku jednog ciklusa. U svakom slučaju, iako su faze, pa i sam broj faza akcionog istraživanja prilično subjektivna stvar, ipak možemo akciono istraživanje podijeliti na četiri osnovne i generalne faze bez kojih niti jedno akciono istraživanje u nastavi ne može biti potpuno, a te faze su:

- Posmatranje,
- Akcija (proces istraživanja),
- Evaluacija i diskusija,
- Razmišljanje i preispitivanje,

Posmatranje je prva faza akcionog istraživanja. Kao skoro i svako drugo istraživanje, pa tako i akciono prvo počinje procesom posmatranja. Posmatranje se vrši s ciljem uočavanja određenog problema ili slabosti u radnoj praksi ili s ciljem uvođenja određenih promjena koje bi dovele do poboljšanja ili napretka u nastavnikovom radu.

Druga faza akcionog istraživanja je *akcija* tj. sam proces istraživanja. To podrazumijeva prikupljanje što je više moguće podataka i raznih informacija o radnoj praksi jednog nastavnika. Ova je faza direktno vezana za prvu fazu tj. za *posmatranje*, jer se ovaj proces odvija tokom posmatranja. Ova faza služi za prikupljanje podataka kako o dobrim, tako i lošijim aspektima nastavnikovog rada.

Treća faza je *evaluacija i diskusija* o rezultatima prikupljenih podataka. Ova faza slijedi neposredno nakon faze prikupljanja podataka. Ovdje se vrši rasprava o prikupljenim podacima, te se donose prijedlozi o rješavanju zapaženih problema. U ovoj fazi se mogu dati i pohvale ukoliko se uoči da nastavnik određene poslove obavlja izvanredno dobro (što je najčešće slučaj kada iskusniji nastavnik istražuje/vrednuje čas manje iskusnog radnog kolege, pa pohvale mogu imati i ohrabrujući efekat na manje iskusnog nastavnika). Kvalitet ove faze zavisi od kvaliteta prethodnih faza, jer se može raspravljati samo o uočenim nedostacima. Što se više nedostataka primjeti,

to se više prijedloga može dati za poboljšanje nastavnikove radne prakse, pa tako ova faza u potpunosti zavisi od prethodnih faza. U ovoj fazi je takođe bitno da prijedlozi za rješavanje zapaženih problema budu validni tj. korektni i u skladu s pedagoškim standardima. Najkvalitetna rješenja daju nastavnici koji redovno rade na usavršavanju odlaskom na seminare, čitanjem pedagoških časopisa, stručnih radova, magistarskih radova, te doktorskih disertacija.

Razmišljanje i preispitivanje čini četvrtu i završnu fazu jednog akcionog istraživanja nastavnika. Ovu fazu uglavnom nastavnik obavlja sam i ova faza je zapravo najduža od svih. Nastavnik treba nakon obavljenog akcionog istraživanja da sam preispita i uvidi nedostatke u vlastitom profesionalnom radu, te da se fokusira na njihovo uklanjanje. Ova faza je trajnog karaktera, jer nastavniku služi da se, nakon izvjesnog vremena, vrati na ovu fazu i sam preispita novu situaciju svog rada i provjeri da li se šta promijenilo i da li se njegova radna praksa poboljšala u skladu sa prijedlozima treće faze akcionog istraživanja tj. na osnovu evaluacije i diskusije. U ovoj fazi nastavnik zapravo primjenjuje svo ono znanje koje je stekao iz istraživanja.

Na ovaj način nastavnik jednim dijelom dobija ulogu učenika, jer je istraživanje pokazalo da se iz svakog dobro sprovedenog akcionog istraživanja može naučiti nešto novo i korisno, bez obzira na godine i iskustvo nastavnika. Naravno, i sve ostale osobe koje su učestvovalе u akcionom istraživanju će imati koristi. Recimo, nastavnik koji u akcionom istraživanju učestvuje samo kao posmatrač i saučesnik, svakako samim posmatranjem može naporedno porediti svoj rad s radom kolege čiji se rad u datom trenutku ispituje. Čak i sam ocjenjivač može nešto korisno naučiti tokom evaluacije rada drugog nastavnika.

Pogotovo je korisno prisustvovanje tokom faze evaluacije i diskusije, jer se tu diskutuje o ključnim stvarima istraživanja, a to su svakako problemi i rješenja, pa u ovoj fazi svaki nastavnik može steći nova i korisna znanja. Od ovoga pogotovo koristi imaju učenici, jer poboljšavanjem radne prakse nastavnika se poboljšava i atmosfera u razredu, pa tako učenicima omogućava efikasnije učenje. Akciono istraživanje je osim toga i idealna polazna tačka za cjeloživotno učenje i sredstvo za samorefleksiju, naročito kritičku samorefleksiju, jer je praktično gotovo nemoguće da nastavnikov način rada zastari ukoliko ga redovno istražuje i na taj način kontinuirano usavršava i osavremenjava. Ovo nas dovodi do još jedne zanimljive činjenice vezane za akciono istraživanje, a to je da akciono istraživanje nema kraja. Ovo istraživanje nastavnik može sprovesti tokom cijele svoje karijere da svaki puta nešto novo sazna, te njegov profesionalni rad može pozitivno utjecati na druge nastavnike i ostale praktičare.

Kada govorimo o akcionom istraživanju, ono je potpuno otporno na bilo kakvu vrstu trajnog završetka ili zatvaranja, jer svaki kraj akcionog istraživanja predstavlja početak novog (Whitehead i McNiff, 2002).

4. Primjer iz prakse

Istraživanje je sprovedeno 2013. godine u u Gradačcu. U istraživanju je učestvovao nastavnik pripravnik, te njegova radna kolegica koja je i predložila da se izvrši akciono istraživanje i preuzela ulogu voditeljice projekta, što je svakako trebalo pomoći ovom nastavniku koji je u to vrijeme bio početnik i nije imao mnogo iskustva u nastavi. U projekt su se uključila i još dva nastavnika kao saučesnici iz aktiva njemačkog jezika.

Istraživanje je planirano tako da bude opšteg karaktera tj. da se istraži cjelokupna radna praksa ovog nastavnika, pa na osnovu zapažanja iskusnijeg radnog kolege bi trebala biti izvršena evaluacija. Sam proces istraživanja rada je počeo tako da je voditeljica istraživanja gostovala na časovima ovog nastavnika i preuzela ulogu posmatrača tako što je posmatrala tokove njegovih časova i nije se aktivno uključivala u nastavu, nego je vodila evidenciju njegovog rada. Evidencija je sadržavala kako dobre, tako i loše kritike. Pored uobičajenih priprema za čas, nastavnik namjerno nije vršio nikakve posebne dodatne pripreme, nego je dolazio na časove kako inače dolazi, jer je htio da kritike budu što realnije. Kao primjer navest ćemo jedan od tipičnih časova koji je on održao pod nadzorom radne kolegice i ostalih učesnika iz aktiva njemačkog jezika.

Čas se sastojao od čitanja teksta na engleskom jeziku i rada na vježbama vezanih za tekst, te nekoliko kraćih vježbi iz oblasti gramatike. Na času je nastavnik uglavnom koristio engleski jezik. Djeca su pročitala tekst, a nakon toga im je postavljao pitanja kako bi provjerio da li su razumjeli o čemu je riječ u tekstu. Rekao je učenicima da, ako naiđu na nepoznate riječi, da ih obavezno podvuku olovkom i da ga pitaju za njihovo značenje. Nakon toga su slijedile vježbe vezane za tekst, a potom vježbe iz gramatike. Čas je protekao bez problema i na kraju je nastavnik prozvao nekoliko učenika da ponove gradivo koje su na tom času radili, a potom je nagradio najaktivnije učenike i upozorio manje aktivne učenike da se „probude“.

Nakon završetka časa, slijedila je rasprava s kolegicom koja je uspjela da zapazi kako dobre stvari, tako i loše. Kao prvo, pohvalila je činjenicu da je nastavnik ostvario dobru komunikaciju s učenicima i činjenicu da je koristio dosta humora na času, te da su uslijed toga učenici bili opušteniji i u razredu je vladala ujedno opuštena, ali i radna atmosfera. Osim toga, pozitivna kritika se odnosila na činjenicu da su učenici na kraju ponovili obrađeno gradivo, te da je nastavnik nagradio aktivne učenike. Dodatno je bilo pozitivno što je na tabli pisao broj strane u knjizi i broj vježbe koja se u tom trenutku radi.

Kritike su se odnosile na činjenicu da je nastavnik pretežno koristio engleski jezik u odjeljenju gdje neki učenici ne razumiju toliko dobro engleski, te nije svaki put pitao učenike da li su svi razumjeli šta treba da rade. Osim toga, učenicima nije prije čitanja napisao nepoznate riječi, bez obzira što im je rekao da podvuku riječi koje ne razumiju, ipak im je prije svega trebao napisati nepoznate riječi na tabli, jer je to pedagoška praksa kod izvođenja nastave stranih jezika. Uz to, kada su djeca radila vježbe iz gramatike, nisu dobili vremena da ih sami urade, nego su odmah naporedno radili vježbe i bili prozivani da čitaju rješenja. I na kraju je nastavnik dobio i preporuku da obavezno proziva i manje aktivne učenike, bez obzira što se ne javljaju. Ponovljen je ovaj postupak na još nekoliko časova ovog nastavnika, te je proces praćenja i istraživanja njegove radne prakse trajao približno tri radne sedmice, a sproveden je s različitim odjeljenjima gdje jedni učenici bolje poznaju engleski jezik od drugih. Na kraju je uslijedila rasprava o nastavnikovoj radnoj praksi, a u prijedloge za uklanjanje slabih tačaka u njegove radne prakse se uključilo još nekoliko kolega iz aktiva engleskog, ali i nejmačkog i maternjeg jezika. Prijedlozi su bili da učenicima svakako treba dati nekoliko minuta vremena da vježbe urade sami, a nastavnik treba da posmatra da li svi učenici rade vježbe, te da im po potrebi pomogne. Osim toga je iz rasprave istraživanja saznao da je kod nastave stranih jezika neophodno prije obrade teksta učenicima na tabli napisati što je moguće više nepoznatih riječi, ali izbjegavati pisanje prevoda. Takođe je potrebno, uz strani, koristiti i maternji jezik u razredima gdje učenici slabije razumiju strani jezik.

Istraživanje je nastavniku u svakom slučaju pomoglo, te je pomoću evidencije uspio da poboljša vlastitu radnu praksu i ukloni sve gore navedene nedostatke, a taj novi, poboljšani način rada je postao stalan u nastavnikovoj praksi. Sama ta činjenica dovoljna je motivacija za ponovno sprovođenje ovog tipa istraživanja, jer uvijek ima pozitivan efekat na nastavnika, a ujedno motiviše i ostale nastavnike koji to još nisu obavili. Važno je da nastavnik uvidi i prihvati nedostatke, te da se nakon obavljenog istraživanja fokusira na njihovo uklanjanje. U ovom konkretnom slučaju je svakako dobro da je ovo istraživanje sprovedeno na radnoj praksi manje iskusnog nastavnika koji je tada bio početnik, jer mu je pomoglo da ispravi sve nedostatke u radnoj praksi, a u slučaju da nije došlo do ovog istraživanja ili bilo kakvog drugog usavršavanja, ovaj nastavnik bi i dalje nastavio sa radom koji bi uključivao sve ove gore navedene nedostatke.

Zaključak

Akciono istraživanje i sve prednosti koje ono donosi gotovo da je postalo obavezan dio svakog prosvetnog radnika i moglo bi veoma brzo postati radna obaveza svakog nastavnika. Same činjenice da od njega može imati korist široka zajednica nastavnika, te da se može sprovoditi tokom cijele nastavnikove karijere dovoljno pokazuju koliko je zapravo korisno ovo istraživanje. Od velike je koristi za svakog nastavnika, bez obzira na godine, pa je korisno i iskusnim nastavnicima, a pogotovo i nastavnicima početnicima, što je gore navedeni opis jednog akcionog istraživanja i pokazao.

Utvrđivanje trenutnog stanja, poboljšanje radne prakse, blagovremeno uklanjanje nedostataka u radnoj praksi, razvijanje samokritičkog razmišljanja i samorefleksije, napredovanje u radu, motivacija za daljnjim obrazovanjem i pisanjem stručnih radova, cjeloživotno učenje, pozitivan utjecaj na druge nastavnike, samo su neke od prednosti koje pruža ovo istraživanje. Osim toga, poprilična fleksibilnost faza u sprovođenju ovog istraživanja takođe je njegova prednost. Kao što je demonstrirano gore, faze tokom sprovođenja akcionog istraživanja nisu striktno određene i imaju fleksibilan karakter. Takođe, objavljivanje izvještaja u raznim pedagoškim časopisima ili na internetu, čini svačije iskustvo i istraživanje javnim i dostupnim širokoj zajednici nastavnika. Na ovaj način, svako akciono istraživanje nastavnika stavlja u ulogu učenika svoje vlastite radne prakse, jer iz njega kontinuirano uči.

Ukoliko se sprovodi korektno i sa pedagoškog aspekata prihvatljivo, onda akciono istraživanje nema mana i od njega se u svakom slučaju može ostvariti velika prednost. Za pravilno sprovođenje akcionog istraživanja garantuje redovno praćenje struke, obilazak seminara, te čitanje naučnih radova i pedagoških časopisa, a naravno i akciona istraživanja ostalih nastavnika.

Naravno ni akciono istraživanje nije apsolutno savršeno i ne predstavlja nikakvo konačno rješenje za sve moguće probleme u učionici, ali redovno sprovođenje ovog istraživanja ipak čini jedno od najboljih sredstava za brzo i efikasno uklanjanje problema radne prakse.

LITERATURA

- Altrichter, H. i Posch, P. (1998). *Lehrer erforschen ihren Unterricht. Eine Einführung in die Methoden der Aktionsforschung*, Bad Heilbrunn, Klinkhardt.
- Bandur, V., Maksimović, J. (2011). Nastanak i istorijski razvoj akcionih istraživanja, *Pedagogija*, broj 4, (579-588).

- Bognar, B. (2000). *Kritičko-emancipacijski pristup stručnom usavršavanju učitelja osnovnih škola: Priručnik za učitelje*, Neobjavljeno.
- Cochran-Smith, M., Lytle, S. (1993). *Inside-Outside: Teacher Research and Knowledge*, Teachers College Press, New York.
- Lewin, K. (1946). *Action Research and Minority Problems*, Journal of Social Issues. (34-46)
- McNiff, J. i Whitehead, J. (2002). *Action Research: Principles and Practice (2nd Edition)*, Routledge Falmer, London.
- McNiff, J. i Whitehead, J. (2000). *Action Research in Organisations*. Routledge, London.
- Noffke, S. (2009). *Trvisiting the Professional, Personal, and Plotical Dimensionsof Action Research*, Sage Publications: London, (8-23).
- Stenhouse, L. (1985). *Research as a Basis for Teaching: Readings from the Work of Lawrence Stenhouse*, Heinemann Education Books, Michigan.
- Stenhouse, L. (1975). *An Introduction to Curriculum Research and Development*, Heinemann Education Books, Michigan.
- Strickland, D. A. (1998). Constructing a Tree for Community Readers, *American Journal of Community Psychology*, (669-696).
- Susman, G. (1983). *Action Research: A Sociotechnical Systems Perspective*, Sage Publications, London.
- Tripp, D. (2003). *Action Inquiry, Action Research E-Reports*, University of Sydney, Sydney.
- Winter, R. & Munn-Giddings, C. (2001). *A Handbook for Action Research in Health and Social Care*. Routledge/Taylor & Francis, London.
- http://de.wikipedia.org/wiki/Kurt_Lewin (26. 05. 2012.).
- http://en.wikipedia.org/wiki/Action_research (26. 05.2012.).

Muhamed Ibrahimović, M.Sc.

Edisa Puška, M.Sc.

Adis Puška, Ph.D.

TEACHER AND CLASSROOM ACTION RESEARCH

Summary

The role of an elementary or high school teacher as a professional educator, tutor, educational specialist and a human being, faces several challenges and obstacles every day throughout his or her career. With the appearance of new knowledge and technology, teachers have to face more and more difficult challenges in their everyday work, as they are expected to keep themselves up-to-date, be versatile and have high confidence in themselves and their professional working skills. As science and technology develop, students are becoming increasingly more curious, not only in the field of their school subjects, but also in all other areas, especially technology and science, as well as life in general.

This progress demands teachers to develop as well and keep themselves up-to-date which means that their teaching methods are required to be contemporary and their attitude towards their work is not to become monotonous and outdated. In order for teachers to make sure that their professional working skills are up-to-date, they can apply several methods of self-evaluation and development. A very effective way is by using action research.

The goal of this paper is to explain the term and significance of classroom action research for teachers, its levels and ways of conducting it. Using several examples, this paper will demonstrate which benefits teachers can gain from action research and how it can help teachers develop and improve their professional working practices and assign them the role of a student.

Key words: action research, teacher, research.